

УДК 32-027.21:330.33

РОЛЬ ПОЛІТИЧНОГО ОПОРТУНІЗМУ У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНИХ ЦИКЛІВ

М. В. Чабанна,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології,
Національний університет "Києво-Могилянська академія"

У статті наведено підходи до визначення чинників формування політичних бізнес-циклів, зумовлених передвиборчими орієнтаціями опортуністичних політиків. Відповідно показано, що суб'єкти прийняття рішень у сфері державного економічного регулювання керуються прагненням досягти привабливих для виборців макроекономічних показників. Водночас приділяється увага бюджетній політиці як способу досягнення привабливих для електорату показників за рахунок регулювання видатків державного бюджету, що може суперечити потребам економічного розвитку країни. Розглянуто особливості формування проявів політико-економічної циклічності в Україні з акцентуванням уваги на переважанні ролі президентських виборів над парламентськими. Зроблено припущення, що в Україні переважає раціонально-опортуністична або фіскальна модель політичних ділових циклів, коли асиметричний розподіл інформаційних ресурсів між суб'єктами прийняття рішень та виборцями спричиняє опортуністичну поведінку уряду.
Ключові слова: політико-економічний цикл, виборчий цикл, бюджетний цикл, політичний опортунізм, процес прийняття політичних рішень.

M. V. Chabanna,
Ph.D in Political sciences, docent,
Associate professor of Political science department,
National University of Kyiv-Mohyla Academy

THE ROLE OF POLITICAL OPPORTUNISM IN POLITICAL BUSINESS CYCLES

The article presents approaches to determining factors in the formation of political business cycles due to pre-election orientations of opportunistic politicians. Accordingly, it is shown that the subjects of decision-making in government economic regulation are guided by the intention to achieve attractive to voters macroeconomic indicators. At the same time focuses on fiscal policy as a means of achieving attractive to the electorate results by regulating state budget, which may conflict with the needs of economic development. The article describes the features of formation of political-economic cycles in Ukraine, with emphasis on the role of presidential election. In this context, the assumption is made that rational opportunistic or fiscal model of business cycles is dominated, when the asymmetric distribution of information resources between policy-makers and voters causes opportunistic behavior of government.

Key words: political business cycle, electoral cycle, budget cycle, political opportunism, political decision-making.

М. В. Чабанная,
кандидат политических наук, доцент,
доцент кафедры политологии,
Национальный университет "Киево-Могилянская академия"

РОЛЬ ПОЛИТИЧЕСКОГО ОПОРТУНИЗМА В ФОРМИРОВАНИИ ПОЛИТИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЦИКЛОВ

В статье рассмотрены подходы к определению факторов формирования политических бизнес-циклов, обусловленных предвыборными ориентациями опортуністических политиков. Показано, что субъекты принятия решений в сфере государственного экономического регулирования руководствуются стремлением достижения привлекательных для избирателей макроэкономических показателей. В частности, уделяется внимание способам осуществления бюджетной политики, ориентированной на достижение привлекательных для электората показателей за счет регулирования расходов государственного бюджета, что может противоречить потребностям экономического развития страны. Рассмотрено особенности формирования проявлений политико-экономической цикличности в Украине с акцентированием внимания на преобладании роли президентских выборов над парламентскими. В таком контексте сформулировано предположение, что в Украине превалирует рационально-опортуністическая, или фискальная, модель политических деловых циклов, когда асимметричное распределение информационных ресурсов между субъектами принятия решений и избирателями провоцирует опортуністическое поведение правительства.

Ключевые слова: политический бизнес-цикл, избирательный цикл, бюджетный цикл, политический опортунізм, процесс принятия политических решений.

© Чабанна М. В., 2016

Постановка проблеми. Розгляд політичних процесів часто потребує врахування численних взаємопов'язаних економічних, історичних, культурних та соціальних чинників. Зокрема, політично зумовлене державне економічне регулювання є невід'ємною складовою функціонування економічної системи, в тому числі у країнах із ринковою економікою. Водночас політичні чинники процесу прийняття рішень суб'єктами державного регулювання, пов'язані насамперед із виборчим процесом та здобуттям електоральної підтримки, іноді переважають над принципами раціональності та потребами економічного розвитку. Розглядаючи це питання, доцільно зважати на роль політичного опортунізму чинника процесу прийняття рішень владними суб'єктами.

Метою статті є визначення ролі опортуністичної поведінки політичних суб'єктів у процесі економічного регулювання, що може спричинити формування політико-економічної циклічності. Виходячи з цього окреслено підходи до інтерпретації поняття політико-економічного циклу, особливості бюджетних циклів, прояви політичного опортунізму в процесі державного економічного регулювання та пов'язані із виборчим процесом прояви політико-економічної циклічності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Явище опортуністичної поведінки вперше запропонували розглядати економісти, які інтерпретують це поняття як використання інформаційної асиметрії [17, с. 410] між суб'єктами взаємодії для максимізації своєї корисності у сфері підписання угод та дотримання правил, шляхом уведення інших учасників процесу в оману і надання недостовірної інформації. Опортунізмом може вважатися поведінка учасника економічних відносин, спрямована на одностороннє отримання переваг за рахунок іншого або інших учасників відповідних відносин [5]; ухиляння економічного агента, який прагне особистого зиску, від дотримання умов договору з метою одержання прибутку за рахунок утиску прав партнера, в тому числі за рахунок обману та приховування інформації [4, с. 203], порушення зобов'язань і в цілому порушення інтересів іншої сторони (або суб'єкта взаємодії); здатність індивіда до максимізації власних переваг у будь-якому контексті [13, с. 3]. Автором теорії опортуністичної поведінки є О.Уільямсон, який розглядав опортунізм як відхилення від норм у корисливих цілях. Опортунізм він визначає як вид егоїстичної поведінки (найвищий рівень егоїзму), надання неповної або викривленої інформації з метою зумисного обману, введення в оману, викривлен-

ня та приховування істини тощо [6, с. 98]. Інакше кажучи, опортуністична поведінка є прагненням отримати особистий зиск, коли індивіди, приймаючи рішення, прагнуть реалізації лише власних інтересів, нехтуючи принципами моралі.

У цілому теоретичним розробкам з дослідження явища опортунізму приділено увагу насамперед в економічних теоріях. Ідеї, пов'язані із розглядом опортунізму політичних суб'єктів, представлено в неокласичній економічній теорії, теорії суспільного вибору і в теорії політичних ділових циклів. За теорією суспільного вибору, що виникла у 1960-ті рр. і представниками якої виступили К.Ерроу, Д.Блек, Дж.Б'юкенен, Х.Д.Бреннен, Дж.Бреннен та ін., на виборах політичні партії декларують наміри надання такого обсягу суспільних благ, який був би бажаним для більшості членів суспільства. Саме наявність опортуністичної поведінки та пошуком політиками ренти як отримання прибутку, в тому числі економічного, за допомогою політичного процесу представники цієї теорії (зокрема вірджинської школи) пояснювали неефективність державного втручання в економічні процеси. Водночас оскільки явище опортуністичної поведінки суб'єктів політичного процесу тісно пов'язано з економічними питаннями, які часто є метою відповідних дій (пов'язаних з максимізацією суб'єктом корисності) або засобом досягнення інших цілей (коли, наприклад, політична партія при владі використовує неефективну з погляду довгострокових результатів політику для здобуття підтримки виборців), вказане питання розглянуто також в макроекономічній теорії політичних ділових циклів [20; 22]. Цій теорії у дослідженні приділимо окрему увагу, оскільки надалі її положення є актуальними при розгляді поведінки суб'єктів прийняття політичних рішень.

Політичним діловим циклом, який називають також політико-економічним циклом, політичним бізнес-циклом, є цикл економічної та політичної активності уряду, виборного органу влади в міжвиборчий період, який впливає на динаміку таких макроекономічних показників, як валовий внутрішній продукт (ВВП), рівень безробіття, рівень інфляції, дефіцит державного бюджету, обсяг грошової маси, обсяг бюджетних трансфертів тощо. У політичній науці теорія політичних ділових циклів [15; 23] застосовується переважно до дослідження поведінки політиків у передвиборчий період, оскільки вважається, що опортунізм у прийнятті рішень зростає у зв'язку з проведенням виборів та пов'язаний з відповідним маніпулюванням [20–22]. Характерними його

рисами є коливання активності від високої після обрання та перед обранням до низької в проміжний період. У межах політичного ділового циклу в передвиборчому періоді можуть підвищуватися темпи економічного зростання, що призводить до інфляції, натомість після виборів такі темпи внаслідок дефляційної політики знижуються, активність уряду зменшується, уряд намагається скорочувати дефіцит державного бюджету. Водночас передвиборчі обіцянки можуть бути виконані або частково виконані, якщо при владі залишається попередня провладна політична сила. Традиційні моделі опортуністичної поведінки в теорії ділових циклів [20; 27] побудовано на врахуванні часової асиметрії між короткостроковими вигодами та довгостроковими видатками економічної політики [25, с. 375].

У розробці теорії ділових циклів однією з основних є праця В.Нордгауза [20], у якій автор підкреслив опортуністичну поведінку всіх урядів, орієнтованих на участь у виборчому процесі, та окреслив способи маніпулювання у сфері макроекономічної політики з метою приваблювання виборців, представляючи виборчу модель як таку, де партія при владі обирає економічну політику, яка максимізує її підтримку на наступних виборах. В.Нордгауз та А.Ліндбек розробили так звану традиційну опортуністичну модель політичного ділового циклу. Відповідно до цієї моделі підтримка правлячої партії залежить від показників економічного розвитку в період перед виборами. Це пояснює вибір політиками економічних програм, спрямованих на зростання економіки та зниження рівня безробіття, і потребує “післявиборчого” подолання їх інфляційних наслідків політичними силами, які здобули перемогу. У такій теорії виборці є нерациональними, не враховують наслідків попередніх дій уряду, якщо вони спричиняли такі самі циклічні коливання, пов’язані із виборами. Припущення про обернену залежність інфляції від безробіття, коли уряд у передвиборчий період стимулює економічне зростання і, відповідно, високі темпи інфляції, а після виборів впливає на зниження темпів інфляції й ділової активності в цілому [3, с. 161], було поширеним у теорії до середини 1970-х рр.

Пізніше, починаючи із 1980-х рр., дістала поширення так звана традиційна партійна модель політичного ділового циклу, розроблена Д.Гіббсом [16]. Він звертав увагу на відмінності економічної політики, здійснюваної орієнтованими на інтереси своїх виборців політичними силами різного ідеологічного спрямування, коли ліві партії прагнуть зниження рівня безробіття та

прискорення економічного зростання, а політичні партії правого спектра налаштовані на зменшення темпів інфляції, що є привабливим для бізнесу (тобто йдеться про високі рівні безробіття та інфляції, які чергуються у відповідні періоди). Ця модель спирається на ідею щодо зумовленості економічних циклів змінами правих та лівих урядів, і їх послідовності у своїх рішеннях, тобто наслідки їх політики є тривалішими порівняно з наслідками рішень, що перед виборами та після них приймають політики, які діють опортуністично. За цією теорією, виборці діють раціонально [3; 18] і, відповідно, обмежують можливості суб’єктів прийняття рішень впливати на розвиток політико-економічних коливань із використанням опортунізму.

Таким чином, політичні ділові цикли є опортуністичними, коли економічні коливання зумовлено діяльністю суб’єктів прийняття політичних рішень в економічній сфері, яку спрямовано на здобуття перемоги на виборах із метою здобуття/утримання влади; та партійними, коли економічні коливання зумовлено відмінностями в програмах політичних партій, які чергуються при владі/формують уряд.

Водночас деякі вчені звертають увагу на можливість синтезу підходів до вивчення поведінки орієнтованих на виборчу діяльність політиків як опортуністичної та ідеологічно орієнтованої [24]. Політичні партії поводяться опортуністично в ситуації невисокого рівня електоральної підтримки, а коли шанси партії на перемогу у виборах є високими, вона може бути ідеологічною [24, с. 545]. Наявність, на думку деяких учених, тенденції до зниження популярності політиків у міжвиборчий період [11] перешкоджає їх прагненню до реалізації ідеологічних програм, і стимули до опортуністичної поведінки є сильнішими, якщо перспективи перемоги на виборах є нечіткими.

А.Алесіна є автором раціонально-партійної моделі політичного ділового циклу [10], яка спирається на ідею стосовно наявності раціональних очікувань виборців в умовах невизначеності їх переваг, а також негнучкості цін і заробітної плати. Відповідно регулювання сукупного попиту є суттєвим у короткотерміновому періоді, і тому в моделі описано чергування високих рівнів інфляції та безробіття, які можуть бути, на відміну від припущення у традиційній партійній моделі, різкими.

На підставі розроблених моделей Б.Фреєм та Ф.Шнейдером було запропоновано поєднати так звані “опортуністичні” та “партійні” моделі у “слабкій партійній теорії” [14; 11] для пояснення

опортуністичної поведінки урядів, суспільна підтримка яких зменшується. Проте з урахуванням аргументів, на які спираються прихильники цих теорій, вважаємо за потрібне вказати, що в контексті нашого розгляду дотримання партією ідеологічних засад, виконання передвиборчих обіцянок або стійка прихильність до політичних цінностей за умови прагнення суб'єктом прийняття рішень максимізувати корисність, теж може свідчити про опортуністичну поведінку, що потребує окремого розгляду кожної конкретної ситуації. До того ж саме партійним лідерам притаманна така форма опортуністичної поведінки, як так звана стратегія "пошуку ренти", коли наприклад, приймається рішення, невигідне з економічного/раціонального погляду, але вигідне для створення або підтримання іміджу політичного суб'єкта. У свою чергу, результати таких дій сприятимуть подальшому отриманню ренти від діяльності. Тут раціональність політиків, важлива для пояснення сутності опортунізму, полягає у формуванні та підтримці програм, які сприятимуть підвищенню їх популярності, здобуттю перемоги на виборах.

Обидві традиційні моделі застосовано під час розробки А.Зібертом, А.Мельцером, К.Роговим, Т.Персоном, Г.Табеліні, А.Цукерманом та іншими вченими раціонально-опортуністичної моделі політичного ділового циклу, в якій причиною виникнення політичного ділового циклу є асиметричність інформації, доступної владним суб'єктам та суспільству, а також "рівень компетентності уряду" [3, с. 163] і обмеження раціональними очікуваннями виборців опортуністичної поведінки уряду. Оскільки раціональні очікування виборців обмежують опортуністичну поведінку суб'єктів прийняття рішень, модель раціонально-опортуністичного політичного циклу передбачає нетривалий політичний цикл із меншими амплітудою та регулярністю; при цьому увага приділяється змінам у фіскальній політиці, а не змінам показників інфляції та безробіття в більш тривалих періодах. Інакше кажучи, уряд проводить стимулюючу фіскальну політику (або використовує фіскальну експансію, яка впливає на "покращання оцінки суспільством його купівельної спроможності" [3, с. 163]), спрямовану на економічне зростання. Відповідно зростають дефіцит державного бюджету, обсяг державних позик на внутрішньому та зовнішньому ринках, обсяги грошової маси. Паралельно за низьких темпів інфляції зростають соціальні трансферти, заробітна плата, пенсії, що спричиняє певні подальші очікування від суб'єктів прийняття рішень. Натомість після виборів для компенсації їх

видатків, велику частину яких становлять саме бюджетні видатки, спрямовані на реалізацію популістських програм [3], збільшуються бюджетні запозичення та податки, а бюджетні видатки зменшуються. Таке пояснення отримало назву фіскальної моделі політичних ділових циклів. Відповідно внаслідок таких проявів опортуністичної поведінки, як збільшення бюджетних видатків на певні програми, орієнтовані на приваблення певних груп виборців, коли відбувається "перерозподіл видатків до груп, які є "більш цінними" у "виборчому" [12] сенсі", формуються політичні бюджетні цикли.

У ситуації політико-економічного циклу розширена фіскальна або бюджетно-податкова політика перед виборами, так само, як і розширена монетарна політика, призводять до підвищення популярності уряду, оскільки ситуація залежить від очікувань виборців, які можуть бути раціональними, але перебувають в умовах асиметричності інформації, що сприяє опортунізму, і, відповідно, опортуністичній поведінці суб'єктів прийняття рішень. Це призводить до їх оцінки уряду за показниками економічного розвитку в передвиборчий період, які він намагається покращити.

Іноді дослідники звертають увагу на суперечливі результати вивчення залежності фіскальної політики від політичних подій, проте є підтвердження зростання бюджетного дефіциту в передвиборчі періоди [19] (передумовами виникнення бюджетного дефіциту є зниження рівня виробництва, диспропорції розвитку та/або зниження конкурентоспроможності, інфляція, незбалансована зовнішньоторговельна діяльність, наявність тіньової економіки тощо), а також наявності відповідної залежності в "нових демократіях" [12].

Поняття бюджетних циклів використовують для пояснення залежності обсягів державних видатків від періодів виборів. Відповідно, ідея дослідження бюджетних циклів спирається на твердження про те, що виборці схильні підтримувати політиків, які здійснюють або обіцяють низькі податки та високі урядові видатки. У такому контексті причиною політичних бізнес-циклів є фіскальна політика із високими видатками, причому не на всі сфери, а переважно на соціальну сферу, коли бюджетний розподіл перешкоджає економічному зростанню, але дає змогу уряду отримувати політичну ренту у вигляді голосів виборців.

З огляду на це в контексті політико-економічної циклічності виокремлюють цикли грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики, коли так звана опортуністична циклічність спирається на розширювальну (стимулюючу) монетарну

та фінансову політику. Отже, в передвиборчому періоді проводиться експансійна політика, якій притаманне збільшення бюджетного дефіциту та пропозиції грошової маси. В Україні така політика проводилася напередодні президентських виборів 2004 р., із подальшим зменшенням бюджетного дефіциту у 2005 р., аналогічно періоду після парламентських виборів 2002 р. Натомість у післявиборчому періоді рестрикційній політиці притаманна орієнтація на зменшення темпів економічного зростання, і, відповідно, зменшення соціальних видатків та формування бюджетного профіциту. З одного боку, за логікою традиційного політичного бізнес-циклу в Україні після виборів проведення рестрикційної фінансової політики в межах політико-економічного циклу, так само як зниження показника інфляції, було б логічним, проте, з другого боку, намагання заручитися підтримкою виборців або втримати її спричиняло використання механізмів короткострокового покращання добробуту населення з нехтуванням потреб реформування економічної системи.

Як доводять вітчизняні дослідження [2, с. 40], монетарній політиці в Україні не властиві чітко окреслені цикли, пов'язані із політичними виборами. Більше того, дослідники стверджують, що в період до 2004 р. стримувальним чинником для використання економічних ресурсів у передвиборчій діяльності виступала антициклічна політика (набір фінансових заходів, спрямованих на збереження стійкого стану економіки, обсягів ВВП, стримування інфляції та безробіття, а також монетарних заходів, коли обмежується пропозиція грошової маси). Відповідно, економічне зростання відбувалося з покращанням показників сальдо бюджету, що зменшувало вплив політико-економічних циклів на соціальну сферу. Після відмови від механізмів регулювання фінансової дисципліни, проведення антициклічної політики в 2004 р. прояви політико-економічних циклів зросли (на думку В.Гейця, із 2004 р. в економіці домінував політичний цикл економічної політики [1]).

Як приклад президентську виборчу кампанію 2004 р. вважають проявом монетарного циклу, коли експансійну монетарну політику перед виборами змінила рестрикційна політика за часів нового уряду Ю.Тимошенко, враховуючи зміну керівництва Національного банку України, лояльного в першому випадку до провладного кандидата, в другому – до уряду, наслідком чого стало збереження стабільності національної валюти та зниження темпів інфляції. У 2007–2008 рр. про-

яви монетарного циклу спостерігались у передвиборчій емісії грошей внаслідок реалізації впливу Президента України на суб'єкта монетарної політики з метою зниження довіри суспільства до уряду. Проте в 2008 р. корекцію в монетарній політиці пояснювали прагненням подолати наслідки світової фінансової кризи для української економіки, пов'язані зі зниженням вітчизняного експорту металопродукції, відповідною кризою платіжного балансу [2, с. 40–41] тощо. Аналогічно до ситуації 1998 р. післявиборчу монетарну політику не варто пояснювати лише політичними причинами, та, відповідно, стверджувати про наявність монетарного політико-економічного циклу.

Відмінності цих періодів, яким притаманні прояви політико-економічної циклічності, спостерігались в післявиборчій монетарній політиці. Після виборів 2002 р. та у 2004–2005 рр. відбувалося обмеження грошової маси як прояв рестрикційної монетарної політики, на відміну від ситуації після виборів 2008 р., коли збільшення пропозиції грошей Національним банком України не відповідало логіці політичного циклу, спричиняючи девальвацію, проте в умовах політичного протистояння могло перешкодити прагненням уряду використати ситуацію для підвищення своєї популярності. Відповідно створювалися перешкоди для фінансування бюджетного дефіциту.

Водночас збільшення бюджетного дефіциту, грошова емісія та рестрикційна політика після виборів в умовах спричиненої напередодні девальвації відбувалося в період до та після президентських виборів 1999 р. Проте перед парламентськими виборами 1998 р. не відбулася девальвація (яка могла бути пов'язана із російською фінансовою кризою), як і у зв'язку із парламентськими виборами 2002 та 2007 р., на відміну від ситуації в період президентських виборів 2004 та 2010 р., що підтверджує більшу важливість президентських виборів для політичних амбіцій.

Проявами політико-економічної циклічності в 2004 р. перед президентськими виборами були збільшення обсягів кредитування, монетизація валютних резервів як чинники інфляції та уповільнення темпів економічного зростання [8, с. 11] (відповідно низькі рівні доходів населення та незначна віддача від передвиборчих видатків, небажання влади обмежувати сукупний попит у післявиборчий період спричиняють прискорення інфляції та девальвацію після виборів [9]). У цей час такі чинники ускладнення економічної ситуації, як: проциклічна фінансова політика (поєднання економічного зростання зі збільшенням дефіциту державного бюджету), зростання державних

запозичень, грошової маси (за низьких темпів інфляції), підвищення соціальних виплат вплинули на подальше ускладнення макроекономічної ситуації. Перед виборами Президента України в 2004 р. разом із грошовою емісією [7] було проголошено наміри уряду збільшити соціальні доплати, що в умовах відсутності антициклічного регулювання спричинило зменшення у 2005 р. темпів економічного зростання. Період наступного політико-ділового циклу, що характеризувався передвиборчою урядовою діяльністю у 2005 р., незважаючи на зміну уряду у вересні, також пов'язаний із грошовою емісією для зростання заробітної плати, що спричинило приховану інфляцію.

Отже, в Україні спостерігаються прояви політичних циклів, яким властиві збільшення обсягів ВВП, видатків державного бюджету та пропозиції грошової маси перед виборами, із подальшим “рестрикційним коригуванням економічної політики”, коли експансійна економічна політика впливала на динаміку реального сектору економіки, “не обмежуючись” монетарними заходами [8, с. 10]. Дослідники вказують на залежність економічної політики від виборів; вплив виборчої кампанії на динаміку ВВП, проте на відсутність післявиборчої рестрикційної фази. Відповідно якщо збільшення грошової маси відбувалося переважно (але не завжди) у передвиборчий період, то темпи перевищення бюджетних видатків над надходженнями зростали як до, так і після проведення політичних виборів, що дослідники пояснюють залежністю політиків від ФПП [8, с. 11].

Висновки. Таким чином, в Україні політико-економічна циклічність, зумовлена участю у виборчому процесі суб'єктів прийняття рішень

на державному рівні, мала специфічні особливі прояви із відповідним перерозподілом конституційних повноважень Президента України, уряду і парламенту в період після 2004 р. Водночас варто зважати на скорочення інтервалу політичних циклів, пов'язане із невеликими часовими проміжками між парламентськими та президентськими виборами, із домінуванням орієнтації конкуруючих політичних суб'єктів на президентські вибори.

Використання фіскальних механізмів для отримання політичної ренти в Україні привело до формування так званої раціонально-опортуністичної, або фіскальної, моделі політичного ділового циклу, яка спиралася на припущення про асиметричність інформації, раціональні очікування виборців, опортуністичну поведінку уряду. В реалізації такої моделі можна помітити зміни не в реальному секторі економіки, як за раціонального циклу, або в показниках інфляції, безробіття, економічного зростання, як за опортуністичного циклу, а у видатках державного бюджету, відповідних змінах бюджетного дефіциту (а також у збільшенні пропозиції грошей у передвиборчий період у межах монетарної політики). Водночас бюджетна політика урядів у досліджуваному періоді не відповідала потребам, зумовленим циклічним розвитком економіки України. Фіскальна експансія, властива таким циклам, у короткостроковому періоді була спрямована на підвищення купівельної спроможності населення внаслідок підвищення соціальних стандартів, соціальних трансфертів, емісії та збереження низьких темпів інфляції; а в довгостроковому періоді спричиняла збільшення дефіциту державного бюджету, інфляцію та перешкоджала економічному зростанню.

Список використаних джерел

1. Геєць Валерій. Довіри немає не до банківських інститутів. Довіри немає до влади [Електронний ресурс] / Валерій Геєць // Економічна правда. – 2009. – 9 черв. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2009/06/9/195780>
2. Вешко А. Політичний цикл і структурні тенденції в економіці України / А. Вешко // Вісник Львівської комерційної академії. – Львів : ЛКА, 2013. – Вип. 41. – С. 34–45. – (Серія економічна).
3. Грабинська І. Ділові політичні цикли у сучасній ринковій економіці / І. Грабинська, Ю. Миронович // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. пр. – Львів : РВВ НЛТУ України, 2010. – Вип. 20.13. – С. 160–170.
4. Одинцова М. И. Институциональная экономика / М. И. Одинцова. – М. : [б.и.], 2007. – 386 с.

References

1. Valeriy Heyets: Doviry nemaye ne do bankivs'kikh institutive. Doviry namaye do vlady // *Economichna Pravda*. – Vıvıtrok, 9 chervnya 2009; [Elektronny] resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.epravda.com.ua/publications/2009/06/9/195780> [Valeriy Heyets: There is no distrust to political institutions. There is no trust to the authority]
2. Veshko A. Politychniy tsycl i strukturni tendencii v ekonomitsi Ukrainy // *Visnyk Lvivs'koyi komertsynoyi akademii*. – 2013. – Vol. 41. Seriya ekonomichna. – P. 34-45. [Political cycle and structural tendencies in the economy of Ukraine]
3. Hrabins'ka I., Myronovych Yu. Dilovi politychni tsycly u suchasnyy rynkiviy ekonomitsi // *Naukoviy visnyk NLTU Ukraini* – 20 10. Vol. 20.13. – P. 160-170. [Political business cycles in modern market economy]

5. Словарь основных понятий стратегического планирования / ред. Г. Б. Клейнер. – М. : [б.и.], 2002. – 502 с.
6. Уильямсон О. И. Экономические институты капитализма. Фирмы, рынки, “отношенческая” контрактация : пер. с англ. / Оливер И. Уильямсон ; науч. ред. и вступ. ст. В. С. Катъкало. – СПб. : Лениздат, 1996. – 702 с.
7. Шевчук В. Інфляційний “перегрів” 2003-04 рр. та його наслідки: “помаранчеві” не винні / В. Шевчук // Незалеж. культуролог. часоп. “І”. – 2005. – № 40. – С. 40–48.
8. Шевчук В. Логіка політичного циклу та рівновага платіжного балансу: український контекст / В. Шевчук // Вісник Львівської комерційної академії. – Львів : ЛКА, 2013. – Вип. 41. – С. 4–23. – (Серія економічна).
9. Шевчук В. Небезпека політичного циклу в економічній політиці / В. Шевчук // Дзеркало тижня. – 2004. – 23 жовт. – № 41.
10. Alesina A. Political Cycles and the Macroeconomy / A. Alesina, N. Roubini, G. Cohen. – Cambridge, Mass.: The MIT Press, 1999. – 302 p.
11. Alesina A. Partisan Politics, Divided Government and the Economy / A. Alesina and H. Rosenthal. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 280 p.
12. Brenner A. Political business cycles in new versus established democracies / A. Brenner, A. Drazen // Journal of Monetary Economics. – 2005. – Vol. 52. – № 7. – P. 1271–1295.
13. Brown L. M. Around Closed Doors and through Open Windows: a Theory of Aspirant Opportunism, 1796–2004 / L. M. Brown // Congress & the Presidency. – 2009. –Vol. 36. – P. 1–26.
14. Fray B. An Empirical Study of Politico-Economic Interaction in the United States / B. Fray, F. Schneider // The Review of Economics and Statistics. – 1978. – Vol. 60. – P. 176–183.
15. Gartner M. Democracy, election, and macroeconomic policy: two decades of progress / M. Gartner // European Journal of Political Economy. – 1994. – № 10. – P. 85–109.
16. Hibbs D. Political Parties and Macroeconomics Policy / D. Hibbs // American Political Science Review. – 1977. – Vol. 71. – P. 1467–1487.
17. Lan Sun. Fundamental Determinants Opportunistic Behavior and Signaling Mechanism: An Integration of Earnings Management Perspectives / Sun Lan and Rath Subhrendu // International Review of Business Research Papers. – 2008. – Vol. 4. – N 4. – P. 406–420.
18. Minford P. The Political Theory of the Business Cycle / P. Minford, D. Peel // European Economic Review. – 1982. – Vol. 17. – P. 254–269.
19. Mink M. Has the stability and growth pact impeded political budget cycles in the European Union? / M. Mink, J. De Haan // CESIFO Working paper № 1532. – Munich: CESIFO, 2005. – 24 p.
4. Odintsova M. Institutsonalnaya ekonomika. – Moskva, 2007. – 386 p. [Institutional economy]
5. Slovar' osnovnykh ponyatiy strategicheskogo planirovaniya / red. H. B. Kleyner. – Moskva, 2002. – 502 p. [Dictionary of basic terms of strategic planning]
6. Williamson O. Ekonomicheskiye instituty kapitalizma. Firmy, rynki, “otnoshencheskaya” contractatsiya. – SPb: Lenizdat, 1996. [The economic institutions of capitalism]
7. Shevchuk V. Inflyatsiyniy “perehriv” 2003-04 rr. ta yoho naslidky: “pomaranchevi” ne vynni // Nezalezniy kulturolohichniy chasopys “I”. – 2005. – № 40. – С. 40-48. [Inflationary “overheating” 2003-04 and its effects: “orange” not guilty]
8. Shevchuk V. Lohica politychnoho tsyклу ta rivnova-ha platizhnogo balansu: ukrainskiy kontekst // Visnyk Lvivskoyi comertsiynoi academii – 2013. – Випуск 41. Seriya ekonomichna. [The logic of political cycle and the equilibrium of balance of payments: Ukrainian context]
9. Shevchuk V. Nebezpeka politychnoho tsyclu v ekonomichniy politytsi // Dzercalo tyzhnya – 2004. – № 41. – 23 zhovtnya [The danger of political cycle in economic policy]
10. Alesina A. Political Cycles and the Macroeconomy / A. Alesina, N. Roubini, G. Cohen. – Cambridge, Mass.: The MIT Press, 1999. – 302 p.
11. Alesina A. and Rosenthal, H. Partisan Politics, Divided Government and the Economy. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 280 p.
12. Brenner A., Drazen A. Political business cycles in new versus established democracies // Journal of Monetary Economics. – 2005. – Vol. 52. – № 7. – P. 1271-1295.
13. Brown L. M. Around Closed Doors and through Open Windows: a Theory of Aspirant Opportunism, 1796–2004 // Congress & the Presidency. – 2009. –Vol. 36. – P. 1-26.
14. Fray B. An Empirical Study of Politico-Economic Interaction in the United States / B. Fray, F. Schneider // The Review of Economics and Statistics. – 1978. – Vol. 60. – P. 176-183.
15. Gartner M. Democracy, election, and macroeconomic policy: two decades of progress // European Journal of Political Economy. – 1994. – № 10. – Pp. 85–109.
16. Hibbs D. Political Parties and Macroeconomics Policy / D. Hibbs // American Political Science Review. – 1977. – Vol. 71. – P. 1467-1487.
17. Lan, Sun and Subhrendu, Rath. Fundamental Determinants Opportunistic Behavior and Signaling Mechanism: An Integration of Earnings Management Perspectives // International Review of Business Research Papers. – 2008. –Vol.4, No.4. – P. 406-420.
18. Minford P. The Political Theory of the Business Cycle / P. Minford, D. Peel // European Economic Review.. – 1982. – Vol. 17. – P. 254-269.
19. Mink M., De Haan J. Has the stability and growth pact impeded political budget cycles in the European Union? // CESIFO Working paper № 1532. – Munich: CESIFO, 2005. – 24 p.

20. Nordhaus W. D. The Political Business Cycle / W. D. Nordhaus // *Review of Economic Studies*. – April 1975. – Vol. 42, issue 2. – P. 169–190.
21. Rogoff K. Equilibrium political budget cycles / K. Rogoff // *American Economic Review*. – 1990. – № 80. – P. 21–36.
22. Rogoff K. Equilibrium Political Business Cycles / K. Rogoff and A. Sibert // *Review of Economic Studies*. – January 1988. – Vol. 55. – P. 1–16.
23. Sieg G. A Model of an opportunistic-partisan political business cycle / G. Sieg // *Scottish Journal of Political Economy*. – 2006. – Vol. 53 (May). – N 2. – P. 242–252.
24. Snowdon B. *Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State* / B. Snowdon, H. R. Vane. – Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd., 2005. – 807 p.
25. Walters S. The limits and rewards of political opportunism: How electoral timing affects the outcome of currency crises / S. Walters // *European Journal of Political Research*. – 2008. – Vol. 48. Issue 3. – P. 367–396.
26. Willett T. D. *Political business cycles: The political economy of money, inflation and unemployment* / T. D. Willett. – Durham, NC: Duke University Press, 1988. – 521 p.